

of working capacity and neuro-psychic stability of these specialists, the psychological content of professional reliability in special conditions of activity is clarified.

Key words: *professional safety, professional activity, professional reliability, special conditions of activity, working capacity, neuro-psychic stability, extreme professions.*

Лазорко Ольга Валеріївна – кандидат психологічних наук, доцент, докторант кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк.

УДК 159.92

Лапишова Н.С.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття висвітлює деякі наукові підходи щодо розуміння феномену соціального статусу особистості та містить бачення даного поняття з позицій різних суспільних наук (психологія, соціологія, філософія, педагогіка тощо). Джерел – 20.

Ключові слова: *соціальний статус, соціальна роль, особистість, позиція, ранг, привілеї, обов'язки, престиж, ієрархія.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку суспільства проблема наукового обґрунтування шляхів процесу зародження соціального статусу, набуття його особистістю в процесі соціальних перетворень, його значення і змісту у розвитку соціально-психологічної думки вирізняється актуальністю та потребує цілеспрямованого системного дослідження.

На сьогоднішній день ієрархія українського суспільства відображає значні перетворення у свідомості, світосприйнятті, поглядах його членів. Зазнає значних змін соціальна структура суспільства, в тому числі основні її компоненти, до яких належить явище соціального статусу.

У сучасних суспільних відносинах поняття соціального статусу набуває особливого значення, і розглядається як один з основних критеріїв соціальної стратифікації у вітчизняній соціологічній науці.

Спрямовуючи вектор нашого дослідження на проблему соціального статусу, відмітимо, що дане поняття знаходиться на межі соціологічної, психологічної, філософської, педагогічної, правової та інших суспільних наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення соціального статусу велось, головним чином, в західній теорії і практиці (М.Вебер, Р.Лінтон, Е.Шилз, Р.Мертон, Ф.Меріл, Т.Парсонс та інші). В останні десятиріччя проблема соціального статусу знаходить місце та відображена у працях А.Саутхолла, М.Хермана, Р.Арона, Є.Солдатова, Г.Байкова, О.Марченко, М.Крозьє, Р.Арона, Д.Істона, Р.Даля, Ю.Кисельова, В.Комарова, Г.Горченко, В.Калінічева, О.Воробйова, В.Танчера, А.Ручки, Б.Поршньова, Ю.Неймера, К.Павлиці, М.Семенова, Б.Кудашкіна, О.Поршакова, О.Харченко, Л.Москаленко та ін.

Психологія та соціологія включають різноманітні теорії особистості, які істотно різняться між собою методологічними засадами (теорія особистості марксизму; психоаналітичні теорії – З.Фрейд, Е.Еріксон; теорія розвитку пізнання – Ж.Піаже; рольова теорія особистості – Р.Лінтон, Т.Парсонс та ін). На сьогодні у науковій літературі найчастіше зустрічається думка, що саме рольова концепція особистості формується як специфічна соціологічна теорія особистості.

Дослідження проблеми соціального статусу має тривалу історію. Ще за часів Платона та Аристотеля, з часу виникнення державотворення, дане поняття набувало актуального значення у міжособистісній взаємодії та соціальних процесах суспільства.

Мета статті – дати теоретичний аналіз соціального статусу особистості та розглянути концепції, що висвітлюють природу його феномену.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо провідні концепції, що допоможуть конкретизувати та розширити поняття категорії „соціальний статус”.

В переважній більшості соціологічних та соціально-психологічних джерел поняття „соціальний статус” включає два моменти: 1) займана позиція; 2) права та обов’язки, які представлені суб’єкту, тобто визначення „соціальний статус” (з латинської – положення, стан) в науковій літературі тлумачиться як положення суб’єкта в системі міжособистісних стосунків, що визначає його права, обов’язки, привілеї [3; 333].

Задля чіткого розуміння терміну „соціальний статус” з’ясуємо значення спорідненого поняття „соціальна роль”, що виступає динамічним аспектом статусу, та визначається як соціальна функція особистості, відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки людей залежно від їхнього статусу або позиції в суспільстві, в системі міжособистісних стосунків [3; 353].

Щодо проблеми психологічного аспекту у визначенні досліджуваної категорії „соціальний статус”, то акцент припадає на роль соціального статусу та його змін і перетворень у процесі формування особистості.

Концепція соціального статусу вперше була введена М.Вебером, але найбільш детально поняття соціального статусу вперше було розроблено Р.Лінтоном у зв’язку з вивченням сутності особистості, тобто основна увага приділяється тому, що статус не тільки „надається” особистості соціальним оточенням, але, в певній мірі, він „створюється”, оволодівається та досягається самою особистістю.

Отже, за Р.Лінтоном, пропонуємо розглянути соціальний статус особистості у співвідношенні з особистісною визначеністю. Р.Лінтон вперше розмежував поняття „статус” і „роль” (динамічний аспект статусу) та вперше застосував поняття „досягнутого” та „приписаного”(вродженого) статусу, зосередив увагу на взаємозв’язку „статус-роль”: „не існує ролей без статусу та статусу без ролей” [7].

Наприкінці XIX - на початку XX століття при дослідженні суспільного здійснено перехід від теорії суспільства чи держави взагалі до трактування значимості соціальних утворень для окремої людини та її поведінки щодо цих інститутів.

Саме такий вектор у розумінні М.Вебера, видатного німецького соціального філософа і соціолога, розкриває сутність природи суспільства найповніше. М.Вебер трактує суспільство як певний напрямок дій людей, спрямованих один на одного (враховується суб’єктивна орієнтація людини).

Статус, за М.Вебером, являє собою засновані на досягнутій згоді спільні дії закритого типу. Соціальний статус соціолог визначає як реальні домагання на позитивні чи негативні привілеї щодо набуття соціального престижу „існує ціла шкала переходів, аж до випадку досить специфічних спільних дій, де наслідують поведінку, бо вона є ознакою належності до певного кола людей, котрі ... претендують на відповідний соціальний престиж” [2; 136]. Основою статусу, за М.Вебером, є:

- 1) спосіб життя,
- 2) освіта як освоєння та набуття певного способу життя,
- 3) престиж народження чи професійний престиж [2].

Теорія М.Вебера доповнює поняття „клас” поняттями „статусні групи”, „соціальний статус”, „соціальний престиж”. Погляди М.Вебера стали підґрунтям для багатьох стратифікаційних теорій, а також відіграють визначну роль у соціології, соціальній філософії, соціальній психології, політології тощо.

Істинне ж значення поняття „соціальний статус” дав американський учений Р.Лінтон, вперше розмежувавши поняття „статус” і „роль”. Р.Лінтон займався вивченням

соціальної позиції особистості, а тому розглядає соціальний статус через призму особистісних характеристик. На його думку, статусом є система прав та обов'язків особистості. Ролі ж Р.Лінтон надає місце динамічного аспекту статусу. Науковець підкреслював внутрішній взаємозв'язок цих близьких понять, зауважуючи при цьому, що не існує ролей без статусу та статусу без ролей.

Саме завдяки вкладу Р.Лінтона у вивчення статусу почалося більш детальне та ґрунтовне дослідження його ролі та значення для людини, зокрема, та для суспільства в цілому.

Ввівши поняття „рольовий набір”, значний внесок у розробку теорії соціального статусу вніс Р.Мертон [8]. Він зазначає, що кожний статус включає ряд ролей і саме їх сукупність, за Р.Мертон, є рольовим набором. Для підтримки соціальної рівноваги розподіл статусів, повинен відбуватися у таких умовах, аби не спровокувати зміни в структурній системі. Розподіл статусів, вважає Р.Мертон, потрібно організувати так, щоб винагородою був забезпечений кожен рівень у приналежності до тієї чи іншої соціальної групи; у протилежному випадку, буде провокуватися антисуспільна поведінка.

Саме через характеристики ролей визначає статус Т.Парсонс, виокремлюючи такі основні характеристики ролей:

- 1) емоційність (стриманість, нестриманість тощо),
- 2) спосіб отримання (ролі, обумовлені приписаним чи набутим статусом),
- 3) масштаб (обмеженість певними аспектами взаємодії),
- 4) формалізація (взаємодія у відповідності з установленими правилами),
- 5) мотивація (ролі обумовлюються певними мотиваціями особистості)[11].

Аналізуючи природу та першопричини виникнення соціального статусу як категорії, що розглядається суспільствознавчими науками, вважаємо за доцільне звернутися до спадщини Питирима Сорокіна, російсько-американського соціолога та філософа, який є засновником теорії соціальної стратифікації та мобільності. За даною теорією, наявність класів у сучасному суспільстві або заперечується, або використовується поняття „клас” поряд з поняттям „страта”. Положення, дії, права та обов'язки людини за даних соціологічних положень і розглядатиме соціальний статус[13; 297, 306, 424].

Ґрунтовною працею щодо поняття соціального статусу ще у радянський період є робота Є.О.Ануфрієва „Соціальний статус та активність особистості”, у якій автор критикує рольову концепцію у розумінні поняття „соціальний статус”. Науковець розглядає досліджуване поняття у єдності із поняттями „соціальне положення” та „соціальний престиж”. Є.О.Ануфрієв розглядає соціальний статус як єдність соціальної ролі особистості, її престижу та цінності, тобто об'єднує у визначенні те, що може зробити особистість, те, що вона робить, який результат дії отримує, а також, як вона оцінюється іншими.

Цікавою є думка Н.І.Сарджвеладзе щодо опису природи соціального статусу у послідовному виділенні полярно-протилежних ознак. В процесі з'ясування сутності поняття, що вивчається, виокремлюються: формальні та неформальні типи відносин, „заданість” чи „створюваність” певного соціального статусу, а також рамки групових величин (великі чи малі соціальні), в межах яких функціонує людина як носій статусних функцій [12; 28, 32].

Соціальний статус, як форма взаємовідносин у суспільстві, набуває різних видів реалізації залежно від певного історичного періоду, а також прослідковується його безпосередній та опосередкований зв'язок із функціонуючою у певний часовий проміжок державно-правовою системою.

Соціальний статус як соціальний феномен існує лише в гармонійному поєднанні соціального і особистісного, такий акцент робить і Б.Г.Анан'єв: „Вихідним моментом структурно-динамічних властивостей особистості є її статус в суспільстві... так як і статус суспільства, в якому існує та формується особистість” [1; 210] та розглядає соціальний статус як провідну ланку структурно-динамічних властивостей людини „статус, ролі та

ціннісні орієнтації - первинний клас особистісних властивостей, інтегрованих певною структурою особистості”[1; 210].

Російський соціолог О.І.Кравченко розглядає поняття „соціальної ролі” та „соціального статусу”, як і Р.Лінтон, у їх взаємозв'язку та зазначає, що „соціальний статус – це певна позиція в соціальній структурі групи чи суспільства, пов'язана з іншими позиціями через систему прав та обов'язків”[7]. Науковець продовжує думку, що хоч статуси вступають у соціальні відносини не прямо, а опосередковано – через їх носіїв, вони визначають зміст і характер соціальної взаємодії. Людина сприймає світ у співвідношенні із своїм статусом, саме статус визначає той інтерес-стимул, який дана людина, явно чи приховано, постійно чи час від часу, буде переслідувати, відстоювати, захищати [7]. Таким чином, статуси зумовлюють характер, зміст, тривалість, інтенсивність людських відносин.

Досліджуючи процеси соціальної взаємодії у малих групах (переважно у дитячих колективах), Я.Л.Коломинський зауважує, що положення людини в групі однолітків залежить від відповідності її особистісних якостей вимогам, які від неї вимагаються [5; 248]. Білоруський дослідник робить основний акцент на єдності особистісних характеристик та особливостей того соціального оточення, в якому діє людина щодо досягнення певного статусу у групі „положення людини в системі особистісних взаємостосунків залежить від двох факторів... це ансамбль якостей самої людини; та характерні особливості тієї групи, відносно якої змінюється її положення [4; 168].

Я.Л.Коломинський розрізняє соціальний та соціометричний статус особистості, він пише „якщо посада, звання та інші офіційні атрибути характеризують місце людини в системі ділових стосунків, то числом отриманих виборів можна виміряти його положення в неофіційній, неформальній системі особистісних стосунків, його соціометричний статус” [4; 63], та вбачає близькість соціометричного та особистісного статусів, підтримуючи при цьому думку Т.Шибутані, який зазначає „положення, яке людина займає у первинній групі в залежності від того, як вона оцінюється у якості людської істоти. Особистісний статус, як і положення людини в суспільстві, є соціальний процес, і він може бути визначений тільки зв'язку із взаємовідносинами, які виникають між людьми в первинних групах”[4; 342].

Американський учений Т.Шибутані розглядає поняття соціального статусу у декількох напрямках. Дослідник пов'язує соціальний статус із мотивацією, тобто визначає формування досліджуваного поняття у процесі особистісної визначеності, підкреслюючи, що Я-концепція підкріплюється повторюваними соціальними взаємостосунками, і зазначає наступне: „визначеність особистості є основою організованого соціального життя”[16; 186], та наголошує: „особистісна визначеність людини встановлюється тільки у зв'язку з суспільством” [16; 186], а власне поняття „соціальний статус”, за Т.Шибутані, - це „соціальний процес; людина може мати статус тільки відносно інших, які визнають її місце (положення особистості в суспільстві) та поведуться з нею певним чином” [16; 185].

Деякі дослідження соціального статусу, описані Т.Шибутані, стосуються різних видів груп (еталонні, первинні, неформальні тощо), в яких особистість займає певне місце, набуваючи статусних ознак [16; 228, 351].

Науковець у своїх роботах також приділяє значну увагу дослідженню процесу соціалізації, в ході аналізу якого визначає маргінальний статус, яким наділяється людина, що знаходиться на межі двох соціальних світів, але не приймається жодним з них як повноправний учасник [16; 491-492], беручи за основу тут внутрішній конфлікт особистості.

Найґрунтовніше проблему соціального статусу в сучасній філософській науці, на наш погляд, розкрив О.В.Харченко, який у науковому дослідженні „Соціальний статус особистості: структура, детермінанти розвитку та форми прояву” (2001) розглядає багатоаспектність даного поняття, розробляє концепцію аналізу статусу особистості, визначає особливість процесів статусної ієрархії, а також виділяє перспективні напрямки у вивченні поняття „соціальний статус особистості”.

О.В.Харченко дає чітке уявлення про такі поняття як престиж, авторитет, ієрархія та ін. саме у контексті висвітлення проблеми соціального статусу. Науковець структурує та узагальнює відомості про історію створення поняття „соціальний статус”, враховуючи філософські, історичні та інші наукові відомості й матеріали.

Щодо розгляду досліджуваної проблеми крізь призму соціальної стратифікації, то науковець-філософ О.В.Харченко поділяє точку зору М.Вебера та витлумачує соціальний статус як місце індивіда чи групи, тієї чи іншої спільноти по відношенню до інших індивідів і груп у суспільстві [15], доповнюючи соціологічний аспект висвітлення поняття соціального статусу.

М.Вебер, крім основного визначення, розглядає соціальний статус у наступній якості: „ефективна заявка соціального статусу – оцінка у співвідношенні негативних та позитивних привілеїв” [20; 305]. У даному аспекті доцільне наступне визначення, зроблене групою американських дослідників: „положення у ієрархії, яка є соціально визнаною, що супроводжується очікуванням права на певні привілеї” [17; 161].

Зазначимо, що соціальний статус у даних твердженнях розглядається з позиції вишості, але дана категорія має й інші форми вияву. Отже, соціальний статус, в залежності від наявності чи відсутності привілеїв чи певних додаткових ресурсів буває *низьким, середнім та високим*, що передбачає найбільшу кількість не тільки прав, але й обов'язків.

Розуміння соціального статусу як показника авторитету, поваги особистості в суспільстві, набуває найбільшого розповсюдження. Тобто соціальний статус розглядається з позицій престижу, яким володіє особистість, займаючи певний статус.

Вітчизняні науковці А.Б.Коваленко та М.Н.Корнев наголошують, що підґрунтям статусу є права, які надаються особистості суспільством, конкретними соціальними групами, і обов'язки, які вона повинна виконувати відповідно до місця в соціальній структурі [3; 332], але також зазначають, що забезпечується певний соціальний статус „завдяки власним особистісним якостям, а не особистісний чинник, хоч і відіграє важливу роль, у первинній соціалізації, не визначає автоматично місця особистості в суспільстві” [3; 333]. Дослідники виокремлюють авторитет і престиж як головні складові статусу. Також розглядають статус як величину престижу в спілкуванні з іншими [3; 334], і саме у процесі спілкування вбачають найповніше розкриття сутності людини через її ставлення до інших, що спостерігається під час безпосередньої взаємодії людей.

Отже, А.Б.Коваленко та М.Н.Корнев розглядають соціальний статус не тільки як явище, що виникає у процесі взаємодії з іншими, але й як прояв особистісних характеристик людини.

На відміну від поглядів А.Б.Коваленко та М.Н.Корнева, С.Н.Тимашов визначає статус як просте зібрання прав та обов'язків, виокремлюючи статуси „заданий” і „досягнутий”, „формальний” і „неформальний”, „суб'єктивний” і „об'єктивний”, залишаючи поза увагою особистісну складову досліджуваного нами поняття.

Подібний погляд щодо поняття соціального статусу (позиції) має В.Б.Ольшанський, який трактує дане поняття як елементарну одиницю соціальної системи. На думку автора, позиція залежить не від якостей людини, а від характеру та умов спільної діяльності, тобто вона є знеособленою, а тільки структура діяльності буде визначати права та обов'язки особистості відносно інших членів групи.

Тут маємо сумніви щодо подібного погляду, адже, хоча й при розгляді статусу особистість виступає як об'єкт соціального розвитку, впевнені у тому, що у вивченні цього питання має значення як об'єктивне, суб'єктивне, так і особистісне, тобто соціально-психологічний вектор дослідження соціального статусу повинен враховувати єдність цих аспектів.

Погляд Л.Е.Орбан-Лембрик на визначення поняття „соціальний статус” визначається тим, що враховує як соціальні особливості виявлення соціального статусу, так і його психологічну складову щодо члена певної групи, „статус є єдністю об'єктивного і суб'єктивного, свідченням визнання значущості особистості групою чи суспільством” [10;

151]. Дослідниця зазначає також, що статус визначається позицією, соціальним рангом, повагою, симпатією, авторитетом, престижністю, ставленням до особистості у групі. Саме єдністю таких складових, на думку Л.Е.Орбан-Лембрик визначається досліджуване поняття.

Зв'язок поняття статусу з авторитетом і повагою, які набуває людина у групі завдяки дотриманню нею групових норм та цінностей, розглядає Г.Хоуменс, зазначаючи, що, чим більше особистість дотримується цих норм, тим комфортніше вона себе почуває в психологічній структурі групи, в якій знаходиться. Але задля того, аби мати високий статус у групі, потрібна не тільки повага кожного члена групи, але й знанням того, що інші також поважають людину, яка користується загальною повагою.

Сучасний американський дослідник Ахмед Ріахі-Белкау, спираючись на концепцію М.Вебера, визначає соціальний статус як оцінку у співвідношенні негативних та позитивних привілеїв [19; 7], розглядаючи феномен соціального статусу у тісному взаємозв'язку із поняттями „соціально-економічного статусу”, „популярності”, „лідерства” чи „керівництва” та „влади” [19; 23-28]. У праці А.Ріахі-Белкау представлено розгляд, як „правового”, „традиційного” та „ харизматичного” статусів, так і „приписаного” й „досягнутого”. Монографія являє собою поєднання поглядів різних наукових напрямків (психологічного, соціологічного, правового, суспільно-політичного, управлінського, філософського тощо) на роль та значущість досліджуваного поняття в суспільстві та його вплив на поведінку особистості та, загалом, на її життя.

Зосереджує увагу, власне, на ролі соціального статусу та його змін в процесі формування особистості Л.С.Москаленко, розглядаючи сутність поняття „соціальний статус” в рамках проблеми соціогенезу особистості, розробляє програму психологічного супроводу процесу становлення соціального статусу особистості [9].

Кардинально інший ракурс дослідження соціального статусу обирає англійський учений, професор лондонського університету, М.Мармот та розглядає взаємовплив соціального статусу, а саме, особливостей його виявлення у поведінці людини, із станом її здоров'я та тривалістю життя. Дослідник аналізує данні взаємозв'язки не тільки у англійському суспільстві (західно-європейському), але й у східно-європейському (особливо, російському), що дає змогу побачити особливості взаємовпливу даних характеристик в залежності від типу суспільства, його цінностей, менталітету націй, які його, суспільство, складають [19].

А.Ріахі-Белкау у своїй праці „Сутність соціального статусу” (2010) також описує експеримент, який виявляє, як мозок обробляє інформацію про соціальні чи економічні винагороди. Систему нагород головного мозку називають, стріатум, який „працює” аналогічно і для похвали, і для грошових винагород, тобто соціальна винагорода обробляється мозком в стріатумі таким чином, як обробляється грошова винагорода. Такий висновок дає змогу зрозуміти, чому у науці існує думка, що соціальне положення є біологічно закодованим, тобто потреба приналежності до того чи іншого становища має для людей важливе значення.

Описуючи другий експеримент, А.Ріахі-Белкау говорить про те, що учені вивчили нейронні області, що активуються, коли людина обробляє інформацію про власний соціальний статус. Підкреслено високу активність мозку у, так званому, центрі винагород, коли людина виграє гроші, чи коли відмічає власний постійний соціальний ріст. Зниження ж статусу, як відмічає А.Ріахі-Белкау, активує схеми, відомі, як процес емоційної болі та розчарування, і робить висновок, що саме „статус, а не готівка, є реально значущим та займає особливе місце в головному мозку людини” [19].

В останні роки проводить цікаві дослідження Ча-Куонг Сонг. У своїй праці „Соціальний статус, мозок та поведінка” (2010) вона вивчає вплив соціального статусу особистості на певні відділи мозку. Цей вплив, у свою чергу, відбивається та впливає на поведінку даної особистості. Робота Ча-Куонг Сонг висвітлює феномен соціального статусу з позицій психології, психіатрії, нейробіології тощо [18].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Сутність та значення поняття „соціальний статус” є предметом вивчення різних суспільних наук (психологія, соціологія, філософія, педагогіка тощо). У досліджуваному нами понятті органічно поєднуються роль соціального та психологічного, тобто того, середовища, в якому знаходиться та діє людина відносно інших людей та, власне, індивідуальних характеристик самої особистості.

Тому, можемо трактувати соціальний статус як певне місце індивіда у суспільній структурі. А, поглиблюючи соціально-психологічний зміст досліджуваного явища, розглядаємо соціальний статус як систему прав та обов'язків (визнану певною суспільною структурою), що може бути набутою, чи досягнутою у процесі взаємодії з іншими завдяки особистісним характеристикам індивіда.

Отже, основною метою нашої подальшої роботи стане дослідження поняття соціального статусу у рамках саме соціально-психологічного розуміння, а саме, визначення чинників, що сприяють набуттю особистістю соціального статусу в малій групі.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1977. – 380с.
2. Вебер Макс. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – К.: Основи, 1998. – 534с.
3. Коваленко А.Б., Корнев М.Н. Соціальна психологія: Підручник. – К., 2006. – 400с.
4. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 352с.
5. Коломинский Я.Л. Человек среди людей. – Минск: Нар. Асвета, 1987. – 239с.
6. Кравченко А.И. Социология. – М.: „Академио проект”; изд. „Логос”, 1999. – С.86-109.
7. Линтон Р. Личность, культура и общество (пер. с англ. Л.А. Мостовой)// Личность, культура и общество. –2001. - Т.3, Вып.1(7). – С.68-87.
8. Мертон Р.К. Наука и социальный порядок (пер. с англ. В.Г.Николаева)// Личность, культура и общество. – 2000. - Т.2, Вып. 2(3). – С.151-169.
9. Москаленко Л.С. Програма психологічного супроводу процесу становлення соціального статусу особистості // Вісник Національної Академії оборони України. – 2009. - № 5 (13). – С. 147-151.
10. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с.
11. Парсонс Т. О структуре социального действия. – М.: Академический Проект, 2000. – 880с.
12. Сарджвеладзе Н. И. Личность и её взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1989. – 320с.
13. Сорокин П.А. Социальная стратификация и мобильность/ П.А.Сорокин// Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – С. 295-425.
14. Харченко О.В. Особистісні чинники вияву та видозміни соціального статусу // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. – К., 2000. - Вип. 18.– С. 174-180.
15. Харченко О.В. Соціальний статус особистості: структура, детермінанти розвитку та форми прояву: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата філософських наук: 09.00.03 / Харченко Олександр Валерійович. – Інститут вищої освіти АПН України, Київ, 2001. – 17с.
16. Шибутани Т. Социальная психология. Пер. с англ. В.Б. Ольшанского.- Ростов-на-Дону: „Феникс”, 2002. – 544с.
17. Ball, Sheyl B., Catherine C., Grossman, Philip J., and Zame, William, "Status in markets," Quarterly Journal of Economics, 116, 1, 2001, p.161.
18. Cha-Kyong Song. Social Status, Brain, and Behavior. - Lexington. – USA, 2010. – 89p.
19. Riahi-Belkaoui Ahmed. Social Status Matters. – Lexington. – USA, 2010. – 252p.
20. Weber Max, Economy and Society, Berkeley: University of California press, 1978. -p. 305.

References

1. Ananiev B. On the problems of modern human science. - M.: Nauka, 1977. - 380 p.
2. Weber M. Sociology. General historical analysis. Politics. - K.: Fundamentals Osnovi, 1998. - 534 p.
3. Kovalenko A., Kornev M. Social psychology: Handbook. - K., 2006. - 400 p.
4. Kolominsky Y. Psychology relationships in small groups. - Minsk: Publishing house BSU, 1976. - 352 p.
5. Kolominsky Y. A man among men. - Minsk: Nar. Asveta, 1987. - 239 p.
6. Kravchenko A. Sociology. - M.: "Academy of Design"; ed. "Logos", 1999. - P. 86-109.
7. Lynton R. Personality, Culture and Society (trans. From English. LA Bridge) // Personality, culture and society. -2001. - Vol.3, Issue 1 (7). - P. 68-87.
8. Merton R. Science and social order (trans. From the English .. V.Nikolaev) // Personality, culture and society. - 2000 - Volume 2, Issue. 2 (3). - P.151-169.
9. Moskalenko L. The program of psychological support the process of becoming social status of the individual // Bulletin of the National Academy of Defence of Ukraine. - 2009. - № 5 (13). - P. 147-151.
10. Orban-Lembryk L. Social psychology: Handbook. - K.: Akademydav, 2005. - 448 p.
11. Parsons T. The structure of social action. - M.: Academic Project, 2000. - 880 p.
12. Sarjeladze N. Personality and its interaction with the social environment / N. Sarjeladze. - Tbilisi: Metsniereba, 1989. - 320 p.
13. Sorokin P. Social stratification and mobility / P. Sorokin // Man. Civilization. Society. - M.: Politizdat, 1992. - P. 295-425.
14. Kharchenko O. Personality factors and modifying the expression of social status // Multiversum. Philosophical Almanac: Coll. Science. works. - K., 2000. - Vol. 18. - P. 174-180.
15. Kharchenko O. The social status of the individual: structure and determinants of manifestations: Thesis for the degree of candidate of philosophical sciences: 09.00.03 / Alexander V. Kharchenko. - Institute of Education Sciences of Ukraine, Kyiv, 2001. - 17 p.
16. Shibutani T. Social Psychology. Trans. from English V. Olshanskiy.- Rostov-on-Don: "Phoenix", 2002. - 544 p.
17. Ball, Sheyl B., Catherine C., Grossman, Philip J., and Zame, William, "Status in markets," Quarterly Journal of Economics, 116, 1, 2001, p.161.
18. Cha-Kyong Song. Social Status, Brain, and Behavior. - Lexington. - USA, 2010. - 89 p.
19. Riahi-Belkaoui Ahmed. Social Status Matters. - Lexington. - USA, 2010. - 252 p.
20. Weber Max. Economy and Society. - Berkeley: University of California press, 1978. - 305 p.

Лапшова Н.С.

Теоретические основы исследования социального статуса личности

Статья освещает некоторые научные подходы в понимании феномена социального статуса личности и содержит видение данного понятия с позиций различных общественных наук (психология, социология, философия, педагогика и др.). Источников – 20.

Ключевые слова: *социальный статус, социальная роль, личность, позиция, ранг, привилегии, обязанности, престиж, иерархия.*

Lapshova N.S.

The theoretical foundations of the study of the social status of the person

This article touches upon some scientific approaches to the phenomenon of a person's social status and different points of view concerning the notion of social status in social sciences (psychology, sociology, philosophy and pedagogy). Sources – 20.

Key words: *social status, social role, personality, position, rank, privileges, responsibility, prestige, hierarchy.*

ДОСЛІДЖЕННЯ РОДИННОЇ ІСТОРІЇ ЯК МЕТОД НАРАТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

В статті аналізуються витoki наративного підходу в історії, соціології, лінгвістиці, психології. Обґрунтовано можливість використання наративної психології в дослідженні соціальної реальності через вивчення текстів, історій, наративів. Визначено роль родинної історії як методу наративної психології у вивченні узагальненого досвіду минулих поколінь предків і його передачі нащадкам. Представлено поняття родинної історії як прецедентного тексту, надано характеристики такого тексту. З'ясовано вплив прабатьківської сім'ї в процесі формування родинної історії. Джерел – 12.

Ключові слова: наратив, наративна психологія, родинна історія, прецедентний текст, родина, прабатьки, постмодернізм.

Постановка проблеми. Проблема конструктивної взаємодії людини в родині, її гармонічне існування в ній, усвідомлення своїх потреб та їх реалізація стоїть на теперішній час дуже гостро. Нові соціально-економічні умови істотно вплинули на всі сторони життя індивіда, в тому числі цей вплив знайшов своє відображення і на інституті сім'ї. Родинні взаємостосунки – це складна психічна реальність, як включає в себе і індивідуальні, і колективні, і онтогенетичні, і соціогенетичні, і міфологічні засади. Не дивлячись на активний розвиток предметного поля сім'ї, деякі явища так і залишаються непізнаними. До таких відноситься й галузь родинної самосвідомості, родинної ідентичності і роль історії родини в процесі їх формування.

Актуальність дослідження феномену соціальної, родинної пам'яті обумовлена сучасним кризовим станом суспільства, для якого характерним є забуття традиційних цінностей, розрив вікових зв'язків, відрив від коріння. Саме від молодого покоління та його ціннісних установок залежить подолання цієї кризи та подальше гармонійне функціонування суспільства. Нові покоління, відмовившись від традиційних форм передачі соціальної пам'яті, зіштовхнулись з проблемою збереження і інтерпретації досвіду предків з позицій вимог нової епохи. В цей час пам'ять втратила свій вузький психофізичний смисл, знаходить нове смислове і ціннісне значення, як колективне минуле людства, наповнене життєво важливими знаннями про закони буття. Ці знання потребують розшифровки з позицій соціальної практики молодих поколінь. Функціонування пам'яті проявляється в сімейно-родинних колективах, які представляють інститут кровної спорідненості. Дія соціальної пам'яті закріплюється в традиціях міжпоколінної взаємодії, набуваючи соціокультурну, історичну, етнокультурну й генетичну значущість як символічна програма наслідування досвіду минулих поколінь.

Наративна психологія – це науковий напрям, що швидко розвивається. Її джерела – це ідеї реконструкції Жака Дерріда, протиставлення «влади» і «знання» Мішеля Фуко, положення дискурс-аналізу про те, що наша повсякденна реальність постійно конструюється та перетворюється в мові. Основна ідея наративної психології в тому, що людина конструює свою самість коли оповідає про своє життя і надає їй смисл в процесі і за допомогою своєї особистої історії.

Родинна пам'ять як важливий фактор соціалізації особистості долучає молоде покоління, яке вступає у життя, до соціального досвіду минулих поколінь. Як теоретичне узагальнення, колективний досвід людства, родинна пам'ять включає в себе знання про світ, інформацію, зафіксовану в матеріальній культурі, в соціальних відносинах, в